

Jaarboek Multatuli 2014

Hilversum

Verloren

2014

Redactie:

Klaartje Groot, Rudy Schreijnders, Vincent Stolk

Redactieadres:

Multatuli Huis, Korsjespoortsteeg 20, 1015 AR Amsterdam

Abonnementenadministratie:

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Jaarabonnement: € 16,50

Op het omslag: Reproductie van de Mitkiewicz-foto (1864) door Edmond Sacré (Multatulicollectie, Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam XLVE MK 1u 104 x 63 mm) en een fragment uit de brief van Tine aan Multatuli, 1863 (familiearchief Storm de Grave-van Reenen).

ISBN 978-90-8704-485-5

© Multatuli Huis & Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Omslagontwerp: Frederike Bouten, Hilversum

Typografie: Rombus, Hilversum

Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Redactioneel	7
Drie brieven. Multatuli, Tine en Edu Douwes Dekker DIK VAN DER MEULEN EN GERLACH STORM DE GRAVE	9
Julius Pée en zijn held Multatuli PHILIP VERMOORTELT	19
Een aanvullinkje op Ter Laan (3) DICK WELSINK	44
‘En, mevrouw, ik wil u spreken over liefde’ WIM COSTER	45
Ingelheim am Rhein met Landhotel Multatuli RUDY SCHREIJNDERS	62
Party trekken voor het goede. De politieke filosofie van Multatuli DAVID HOLLANDERS	65
In de media. Een selectie KLAARTJE GROOT	76
Kroniek 2013 KLAARTJE GROOT	78
Personalia	80

Redactioneel

De publieke opinie, die machtige heerseres, onder wier scepter wetten verrijzen en misbruiken ineenstorten, legt haar ontzagwekkend gewicht in de schaal [...]. vw vi, p. 211 (Ideën, vierde bundel)

Wat moeten we aan met de publieke opinie? Er zijn tegenwoordig studies communicatie en mediadeskundigen bij de vleet en er worden rubrieken, zelfs hele kranten gewijd aan de analyse van de beeldvorming in de media. Toch hebben wij die machtige heerseres van de publieke opinie nog niet in onze macht. Misschien *moeten we dat ook niet willen* (=levend Hollands). Zonder openbaar debat of publieke opinie was er geen maatschappij, geen Multatulistudie, sterker nog, geen Multatuli. Zowel Multatuli zelf als zijn volgers maken er immers gretig gebruik van.

Voordat we ons met de machtige heerseres gaan meten, presenteren we eerst een paar persoonlijke brieven die niet voor publicatie bestemd waren – waarmee we natuurlijk toch de publieke opinie prikkelen. Desondanks of daarom denken we dat dit primaire werk van Multatuli *cum suis* een waardige opening is van *Over Multatuli* 72, dat voor het eerst als jaarboek verschijnt. Het gaat om de vorig jaar ontdekte bedelbrief van Multatuli aan minister Fransen van de Putte en de bijgevoegde brief en briefjes van Tine, Edu en Nonni. Lees en geniet.

Om de heerseres van de publieke opinie te beteugelen moeten we ons misschien aan de feiten houden. Julius Pée bepaalde de beeldvorming over Multatuli in Vlaanderen, waar Philip Vermoortel nauwgezet en vermakelijk verslag van deed op de voorjaarbijeenkomst van het Multatuli Genootschap. Het artikel vormt een weerslag van zijn lezing. Ook Dick Welsink houdt de feiten secuur in de gaten en levert een inmiddels vertrouwde voetnoot bij de Encyclopedie van Ter Laan. Wim Coster op zijn beurt legt nieuwe feiten bloot in de beruchte zaak-de-weduwe-Pruimers, waarin Multatuli doelbewust maar onfortuinlijk het openbare debat opzocht. Als er iemand te lijden heeft gehad onder de publieke opinie dan was de weduwe Pruimers het wel. Hoe de publieke opinie over het Landhotel Multatuli denkt, zullen we waarschijnlijk nooit weten. In ieder ge-

val brengt Rudy Schreijnders de geschiedenis nog even in herinnering. Dat de publieke opinie zeker niet zaligmakend is, lezen we ook in het stuk van David Hollanders over Multatuli's politieke filosofie in vijf stappen. Om (politiek) wat te bereiken is er veel meer nodig. Verder mag in al het mediageweld een rubriek Multatuli in de Media natuurlijk niet ontbreken. Gelukkig valt daarin de verscheidenheid aan publiek gemaakte meningen over Multatuli op, ook hedentendage nog. Zijn publiek gemaakte meningen eigenlijk meteen publieke opinie?

De inhoud van dit jaarboek overziende, lijkt het te prefereren ons aan de feiten te houden in de omgang met de machtige heerseres van de publieke opinie. Toch is dat niet genoeg. Het laatste woord is dan ook aan Multatuli, al was het alleen al om zijn toon en stijl:

Het is grappig te zien hoe de dagbladen zich beyveren elkander den loef af te steken in 't bezigen of uitvinden – neen, uitvinden doen ze niet – van grote woorden. Als men niet beter wist, zou 't schynen dat alles in rep en roer was, en dewyl dit nu eenmaal zo niet is, mag men vaststellen dat de 'voorlichters der publieke opinie', ook al maken zy zich niet schuldig aan 't verzinnen van feiten, reeds daarom leugenaars zyn, wyl hun toon altyd enige octaven hoger is dan de werkelykheid. Woorden en termen als: welzyn des vaderlands, heil der maatschappy, ondergang, vreselyke toekomst, ongelukkig Nederland, enz. moeten door den lezer, als Liebigs vleesextract, enigszins verdund worden ingenomen. *vw* IV, p. 139 (Causeriën)

Namens de redactie,
Klaartje Groot

Drie brieven¹

MULTATULI, TINE EN EDU DOUWES DEKKER

Multatuli aan I.D. Fransen van de Putte, 26 december 1863

Aan Z.E.

Den Heere Fransen van de Putte

Exellentie, ik heb een moeilijken brief aan U te schryven. Ik zit in hoogen nood. Myn lief gezin lydt gebrek, en ik kan niet werken wyl ik sedert lang geen plek heb om rustig te zitten.

Myn doel is naar Parys te gaan en daar opgang te maken met schryvery voor geld. 't Stuit me, maar het *moet*. Maar ik kan niet weg van hier, en ook thuis zyn alle middelen uitgeput, en de toestand is zóó dat ik geen kalmte voel.

Om iets anders te bereiken dan oogenblikkelijke hulp aan voedsel en brandstof, want daarom is 't thuis te doen, – zou ik wel f 1000 noodig hebben. Ik heb naar myn gissing zooveel van mijn uitgever te goed, maar de boekhandel betaalt langzaam. Wil U my helpen?

Ik heb de eer met achting te zyn Uwe Excellenties Dienstwillende Dienaar

Douwes Dekker

Hotel Nederlanden

26 December 1863.

Ik weet dat ik overal word gediscrediteerd, en gewoonlyk antwoord ik niet. Maar nu, toch dezen moeilijken brief geschreven hebbende, ben ik zoo vry U den laa[t]sten brief van huis aantebieden, en ik vraag U of iemand die ondanks zooveel tegenspoed, zooveel ellende zich een intérieur heeft weten te behouden als waarvan *die* brief getuigenis geeft, verdient gedrongen te zyn tot het vragen om hulp?

O, in dien brief wordt niet geklaagd – zy klaagt niet. Maar zy heeft *niets*.

– Die advertentie onlangs in de Couranten over een holl. gezin in Brussel gaat *my niet aan*. Men zeide dat.

Aan L. C.
 den Heer Frans van de Putte

Excellencie, ik heb een maatschappij
 brief aan U te verzenden. Ik zit
 in een zeer slechte toestand. Mijn lief gewone
 brood gebrek, en ik kan niet meer
 dan wat ik sedert lang geen plek
 heb om rustig te zitten.

Mijn doel is naar Paris te gaan,
 en daar opging te maken met
 Franse bijdragen voor geld. Ik
 denk nu, naar het hart. Maar
 ik kan niet lang van huis, en ook
 schiet er alle middelen uitgeput,
 en de toestand is nu dat ik geen
 halve voet.

Om niet anders te beven dan
 een blijvende hulp aan vrede
 en brandstof, want daarom ik
 schiet te denken, van ik wel 1000
 reedij hebben. Ik heb naar
 mijn gifting zwaar van hen uit-
 geven te goed, naar de handhandel
 betrekking langzaam. Dit U my
 helpen!

Ik heb de nu het deeling
 te een Uwe Collectie. Want
 Multatuli van de Putte
 Hatal Nederlanden
 26 December 1863.

Bedelbrief Multatuli aan minister Fransen van de Putte uit 1863 (familiearchief Storm de Grave-van Reenen).

- By de office de publicité heeft myn vrouw crediet voor boeken, wyl men 't daar verrekenet met myn uitgever. Maar voor andere dingen heeft *zy geen* crediet meer – voor braadvleesch en kolen niet meer. Alles is uitgeput. En dat ware niets als ik drie maanden kon werken. Ik neem aan opgaaf te maken in Parys – als me die grief over *thuis* wordt afgenomen. Dàt is het.

Tine aan Multatuli

Le 21 decembre

beste lieve Dek! De kinderen zyn by my boven aan t' leeren, nonnie leert zoo snoepig hier heb je weer een proefje van haar. Ze zit nu cyfers te schryven en Edu aan Fulton, hy is heel lief maar niet vlug, alleen t' cyferen gaat zonder de minste moeite, hy zal een briefje aan je schryven geheel alléén, maar hy is dol bang om iets te veel te doen, hy zegt 'ik wil t wel doen, maar zoo weinig mogelyk want schryven is toch maar leeren', de gezondheid en de vrolykheid zyn perfect, laten niets te wenschen over. Kleine non schaakt altyd even aardig, men moet attentie hebben of ze wint t' slag op slag. Zelfs dammen doet t' ook zoo aardig, t' begint zich zoo te ontwikkelen de eerste tand is gewisseld en de 2de is heel los, dat doet me plaizier de kinderen daar ook geen verdriet van hebben, t' gaat van zelf, zonder trekken en youwen, en eens kwam t' by me, 'daar heb ik de tand' nu denkt ze ze veel grooter is, dan voor die uitgevallen tand, Edu heeft altyd 20 centimes gehad en daar stond ze ook op, die ik haar gaf. Nu heeft ze een oud mondje, dat kleine ding is myn idoletje, Edu is altyd myn dikke sterke beste vent, hy wordt als yzer, van den morgen was t' St Thomas, we moesten opgesloten worden, Edu was zoo gek van vreugde dat hy my op den grond liet rollen, van den morgen wordt er chocolade gedronken (dat heeft Lot beloofd) en ik iets by de thee van avond. Karel heeft vrykaartjes gekregen van theater Séraphin (Marionetten) nu ik ben er met hun naartoe getrokken tot hun groote vreugde. Lot was thuis gebleven, die wacht[t]e ons met een kopje thee en een broodje op.

Ik heb dol en dol met je te doen. Ik heb medelyden met ons allen, maar met jou t' meest myn lieve Dek. Alles zou wèl gaan als dat fatale geld maar niet zoo drukte enfin altyd moed houden, de menschen beneden zyn voorbeeldig, gister avond bakten ze wafelen, ons werd er van boven gezonden, ik schipper zoo goed mogelijk. t' Drukt me zoo alles zoo hoog oploopt, ik heb een tydje gehad van minder sterkte, maar gelukkig als ik t' voel, kan ik me gaauw weer opheffen, ik ben nog al *erg* over me zelve te vreden, dat klinkt als een klonk vind je niet. We hebben de tafel voor t' vuur gezet, Lot aan de eene kant ik aan de andere, de kinderen aan

Beste lieve Wed.!' He kinderen zijn by my
 boven aan t'leeren, Nannie leert ook na
 zig hier net je meer een proefje van haar
 te zit nu cyfers te copyeren en Edu aan
 tulten, hy is heel lief maar niet vlieg
 alleen t'cyferen gaat zonder de minste
 moeite, hy zal een briefje aan je schrijven
 geheel alleen, maar hy is dat bang
 om iets te veel te doen, hy zegt "ik wil
 t'mel doen maar het weling mogelyk
 want schrijven is toch maar lieke",
 de gezondheid en de vrolykheid zijn
 perfect, laten niets te wenschen over
 kleine non schaatst altyd een aardig
 men moet attentie hebben of ze wint
 t'dag opilag zelfs dammen daat t'
 vol zoo aardig, t'bezint een zoo te
 ontmiddelen de eerste land is gewest
 in de 2de is veel los, dat doet me plai
 sier de kinderen daar ook geen verdriet
 van hebben, t'gaat van zelf, zonder
 knelken en yamen, in een kavan t'he
 me, daar heb ik de tand "nu denk ik
 ze veel groter is, dan voor die ingebale
 tand, Edu heeft altyd zo lentiment ghae
 en daar stond te oolaps, die ik naar
 gaf me heeft te met een oud mondje
 dat kleine ding is mijn idoletje, Edu
 is altyd mijn dicke sterke beste part
 hy wordt als gres van den morgen
 wat t'it Thomas me maekten opge
 sloten worden, Edu was 300 goll van

Brief van Tine, 1863 (familiearchief Storm de Grave-van Reenen).

t' hoofd van de tafel, dan kunnen ze ook niet voorby t' vuur loopen, t' is gezellig zoo, en goed.

Ik doe zoo veel mogelyk om zelve t' hoofd vrolijk op te dragen, de brieven van Stéphanie doen me goed, ze is zoo hartelijk en lief, ik heb haar geschreven, maar t' is me zóó moeyelyk om aan anderen te schryven. Toch zal ik aan Siet maar eens schryven, myn Dek je moet ook maar denken als ik niet schryf alles goed is. We weten alles, en ik denk dan ook Dek heeft niets aan praatjes, al zijn ze dan ook zoo kwaad niet. Lot heeft t' boek van Shakespeare bijna uit. Ik heb nog wat op t' oog voor haar voor haar nieuwjaar by de office de publicité, ik zal de revue ook maar weer ingaan, ik vind t' een alleraangenaamste lectuur, ik lees nog al, in weerwil van alles maar ik vind t' goed.

Ik mag er maar niet by zitten, ik let een beetje op me zelve, wel, wel ik vind dat ik me zelve nog al een prysje geef, kassian, en t is toch gek. dag myn Dek myn beste, beste Dek

Kus die lieve Mimi hartelijk van mij, ook Francis en Annette, och ik zal nog maar wat wachten met schryven. Ik wil deze verzenden, je zult verlangen iets van de kinderen te hooren.

Edu heeft zyn briefje alléén geschreven, er zyn fouten in maar t' *schikt* vind ik.

Non is een snoepje. Edu houdt zooveel van moeder dat blijft altyd, ik zal zien voor zyn verjaardag l'arithmétique de grand papa te krygen van de office de publicité, ik heb zelve een aardigheid om de kinderen te leeren, t' spyt me, ik me dikwyls forceren moet, want ik zou er zoo van genieten, als ik wist myn Dek t' goed hadt och ik heb zoo bitter met je te doen arme arme Dek

Edu aan Multatuli, 21 december 1863

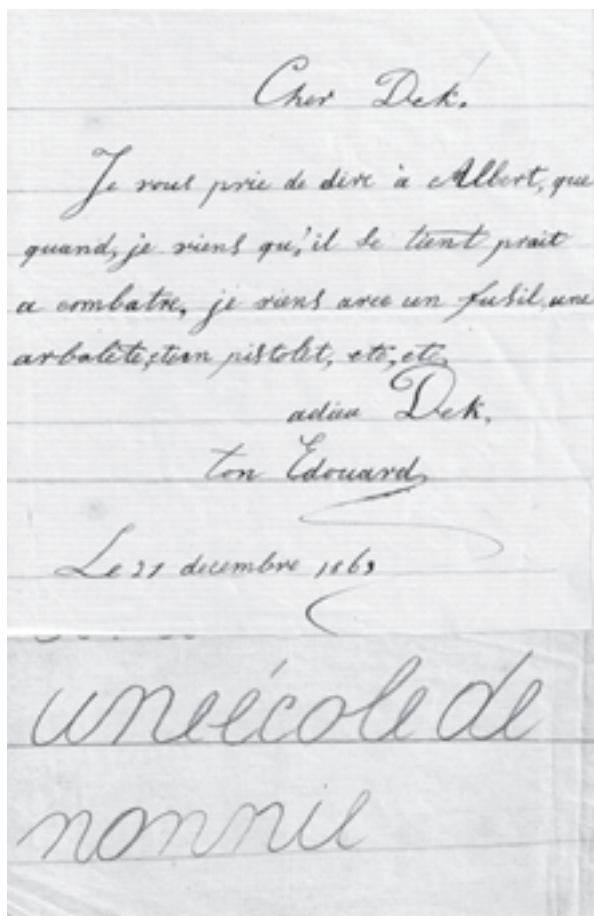
Cher Dek.

Je vous prie de dire à Albert, que quand, je viens qu'il se tient prait a combattre, je viens avec un fusil, une arbalète, et un pistolet, etc, etc.

adieu Dek,

ton Edouard

Le 21 decembre 1863

Briefje van Edu, 1863
 (familiearchief Storm de
 Grave-van Reenen). Briefje
 van Nonni, 1863 (familiear-
 chief Storm de Grave-van
 Reenen).

Handschrift Nonnie

Une école de nonnie

Dik van der Meulen & Gerlach Storm de Grave

Met dank aan Vincent Klooster, historicus en inventarisator van het archief van de familie Storm de Grave.